

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

ΙΟΣ

Εἰς τὴν Χώραν τῆς νήσου Ἰου μὲ τὰς εἰσέτι ἐπιπεδοστέγους οἰκίας (Πί ν. 667 α) ὁ Ἐφορος ἐπεσκέφθη τὸ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ μεταβυζαντινόν, μονόκλιτον, τρουλλαῖον παρεκκλήσιον τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης (Πί ν. 667 β), διαστάσεων 9.48 x 5.26 μ. Ὁ τρούλλος του, διατρυπώμενος ὑπὸ δύο μόνον στενῶν παραθύρων, ἐνὸς πρὸς Α. καὶ ἄλλου πρὸς Δ., στηρίζεται ἀπὸ Β. καὶ Ν. εἰς τυφλὸν τόξον, βάθους 0,69 μ. (τὸ βόρειον) καὶ 0,65 μ. (τὸ νότιον). Τὰ τόξα ἐξέχουν τῶν τοίχων διαγραφόμενα καὶ ἐξωτερικῶς, ὥστε ὁ ναὸς νὰ φαίνεται σταυροειδής.

Οἱ πλευρικοὶ τοῖχοι τῆς Α. καὶ Δ. κεραίας, ὧν αἱ καμάραι εἶναι ὀξυκόρυφοι, ἔχουν ἐσωτερικῶς ἀνὰ ἓν τυφλὸν τόξον. Δύο τεμάχια ἀρραβδῶτων κιόνων, ἐμψευτεμένα εἰς τὸ ἔδαφος, τὸ ἔν ὀπίσω τοῦ ἄλλου, χρησιμεύουν ὡς πύλεις τῆς ἀγίας Τραπεζῆς. Τὸ κτήριον ἔχει ἐπιχωσθῆ εἰς ἱκανὸν ὕψος. Οἱ τοῖχοι του εἶναι ἐπικεχρισμένοι δι' ἀσβέστου. Ἡ κυκλικὴ σφενδὼν τοῦ τρουλλοῦ, μὲ τοὺς ψευδοκιονίσκους τοὺς ἐπικεκολλημένους εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τῆς ἐπιφάνειαν, δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὀκταγωνικοῦ κτίσματος. Ὅθεν δυνατόν νὰ ἀποκαλέσῃ τις τὸν τρούλλον ψευδοοκτάγωνον. Μεταξὺ τῶν κιονίσκων διαμορφοῦται ἀνὰ μία κόγχη. Ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς παρειᾶς τοῦ Ν. τοίχου, εἰς σημεῖον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ ΝΔ. σφαιρικὸν τρίγωνον, ἔχει ἐντειχισθῆ ἀνεστραμμένον ἰωνικὸν κιονόκρανον (Πί ν. 667 γ).

Ἡ ἀψὶς τοῦ ναοῦ εἶναι ἡμικυκλική. Ἐντὸς τοῦ μνημείου ἀπόκεινται τεμάχιον ἀρχαίων τριγλύφων καὶ τετράπλευρος μαρμαρίνη πλάξ, διαστ. 0,815 x 0,72 x 0,055 μ., μὲ ἀνάγλυπτον δικέφαλον καὶ ἄπια ὑπὸ τοὺς πόδας του. Παρὰ τὴν ἄνω πλευρὰν τῆς ἡ χρονολογία 1789 (Πί ν. 668 α). Ἡ πλάξ ἐχρησίμευε πιθανότατα ὡς ὁμάλιον τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας ὑπάρχουν τάφοι. Τὸ τέμπλον εἶναι ξύλινον, ἀλλὰ ἔχει τώρα γυμνωθῆ τῶν εἰκόνων του.

Εἰς τὸν αὐτὸν ἀρχιτεκτονικὸν τύπον ἀνήκει καὶ ὁ ναὸς τῆς Γκρεμιώτισσας (Πί ν. 668 β - γ) μὲ τὴν ἐπὶ τοῦ τέμπλου θαυματουργὸν εἰκόνα Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας¹ (17ου αἰ.). Αἱ διαστά-

σεις τοῦ ναοῦ εἶναι 20.52 x 4.94 μ. Ἡ δυτικὴ καμάρα ἔχει μῆκος πολὺ μεγαλύτερον τῆς ἀνατολικῆς. Ὁ ὀκταγωνικὸς ἐξωτερικῶς τρούλλος φέρει εἰς ἐκάστην πλευρὰν ἐναλλασσόμενα ἀνὰ ἓν παράθυρον καὶ κόγχην.

Ὁ ναῖσκος τοῦ Χριστοῦ εἶναι μικρὸς μονοκάμαρος. Τὸν νάρθηκά του καλύπτει καμάρα χαμηλοτέρα ἐκείνης, ἡ ὁποία στεγάζει τὸν κυρίως ναόν (Πί ν. 669 α). Ἐκ τοῦ τέμπλου προέρχεται ἡ εἰκὼν τῆς Ἀγίας Τριάδος (βλ. ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 422, Πίν. 501 α).

Εἰς τὸ ναὸδριον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, μικρὸν καμαροσκέπαστον κτίσμα ἔχον μορφὴν αἰθούσης, ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπισκέπτου εἰκὼν τῆς Ἐλεούσης, διαστάσεων 0,765 x 0,573 μ., ἔργον πιθανῶς τοῦ 16ου αἰ., ὑποστάν ἐνιαχοῦ ἐπισκευᾶς (Πί ν. 669 β). Τὰ πρόσωπα εὐτυχῶς ἔμειναν ἄθικτα. Ἡ ἐπιδερμὶς ἔχει χρῶμα καφὲ μὲ ὀλίγας ψιμυθιάς καὶ ἡ σκιά βαθὺ καφὲ. Τὸ μαφόριον τῆς Θεοτόκου εἶναι βυσσινόχρουν, ὁ χιτὼν τοῦ Χριστοῦ λευκὸς μὲ κοσμήματα, τὸ ἱμάτιον καφέχρυσον.

Ὑπὲρ τὴν Γκρεμιώτισσαν, εἰς τὸ Κάστρον, ὁ μονοκάμαρος ναῖσκος τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, μὲ τὴν μεγάλην ἡμικυκλικὴν ἀψίδα (Πί ν. 669 γ), ἔχων συνολικ. μῆκος 6.15 καὶ πλάτος 3.73 μ., εἶναι ἐξωτερικῶς ἐπικεχωσμένος ἀπὸ Β. καὶ Α. εἰς ὕψος ἱκανόν. Ὁ δυτικὸς τοῦ τοίχου ἔχει ἀρκούντως φθαρτὴ (Πί ν. 670 α) καὶ ἡ ἀνάγκη ἐπισκευῆς προβάλλει ἄμεσος.

Εἰς τὸν ναὸν εἰσέρχεται τις διὰ δύο θυρῶν : μιᾶς ἀνοιγομένης εἰς τὸν Δ. τοῖχον καὶ ἄλλης εἰς τὸν Ν. τοῖστος. Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν, ἐπὶ τῆς προσόψεως, ἐπίμηκες μάρμαρον ἐπικεχρισμένον δι' ἀσβέστου, φέρει ἐγγράκτον ἀρχαίαν ἐπιγραφὴν. Καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ εἰς τὴν ἀψίδα καὶ τὸν Β. τοῖχον ἔχουν ἐντειχισθῆ ἀρχαῖαι ἐπιγραφαί, διαστ. 0,14 x 0,15 καὶ 0,125 x 0,10 μ.

Ὡς πύλεις τῆς ἀγίας Τραπεζῆς ἐχρησίμευε τμήμα παλαιοῦ πολυγωνικοῦ κίονος. Ἄλλο τεμάχιον ἀρραβδῶτου κίονος ἀπόκειται ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ.

Τὸ πρὸς Α. ἡμισυ τοῦ ναοῦ στενοῦται, μορφουμένου ἐκατέρωθεν ἐνὸς ψευδοπεσοῦ, ὅστις ἐξέχει κατὰ 0,40 μ. Οἱ ψευδοπεσοὶ εἶναι νεώτεροι προσθηκαί, καθὼς δ' ἔχουν ἀποκολληθῆ τῶν τοίχων, φαίνονται ὀπίσω τοῦ ἐνὸς τοιχογραφίας. Τοὺς ψευδοπεσοὺς συνδέουν μὲ τὸν Α. τοῖχον τοῦ ναοῦ, τυφλὰ τόξα. Ὑπὲρ αὐτὰ ἔχουν κτισθῆ

ρέα, ποὺ ἀφοῦ ἔκανε πρῶτα τὴν προσευχὴ του, κατέβηκε στὸ γυαλὸ καὶ τὴν ἐπίασε». Κατὰ παραλλάσσοντα τρόπον ἐκτίθεται ἡ παράδοσις παρὰ Θ. Κ. Ὁθωνάφ, Ἡ νήσος Ἰος, Ἀθήναι, 1938 σ. 30.

1. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὡς διηγήθη αὐτὴν ὁ διδάσκαλος τῆς Ἰου κ. Μαρινάκης, ἡ εἰκὼν ἦλθε ἀπὸ τὴν Κρήτην ἐπὶ Τουρκοκρατίας. « Τὴν εἶχαν ρίξει στὴν θάλασσα καὶ βγήκε στὴν Ἰο. Φάνηκε νὰ πλέη μὲ ἓνα καντήλι. Πήγαν νὰ τὴν πιάσουν καὶ ἔφευγε. Εἰδοποίησαν ἓναν ἐνάρετο γέροντα ἱε-

προσθήκη της καμαρωτής στέγης, βαθμηδόν αποσβεννύμενοι εις τὴν ἀρχικὴν. Ἐξ αἰτίας τῶν προσθηκῶν ἡ καμάρα τοῦ ἱεροῦ ἐμφανίζει τώρα τομὴν ὀξυκορύφου τόξου. Ὑπὸ τὰ πεσόντα ἀσβεστοκονιάματα, κατὰ τὸ δυτικὸν ἡμισυ τοῦ ναοῦ καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου, διακρίνονται λείψανα τοιχογραφιῶν (Πίν. 670 β). Ἀριστερὰ εἰκονίζονται ὡσεὶ στρατιῶται, εἰς τὸ μέσον δύο μορφαι καὶ δεξιὰ ἄλλη βαδίζουσα πρὸς αὐτάς, ἔχουσα βραχὺ τὸ ἔνδυμα, μὴ ἐξικνούμενον μέχρι τῶν γονάτων. Κατωτέρω, μεταξὺ τοῦ Δ. τοίχου καὶ τοῦ Β. ψευδοπεσσοῦ, ἐπὶ τμήματος τοιχογραφίας, χάραγμα, μὲ τὴν χρονολογίαν 1468.

Ἐπομένως αἱ τοιχογραφίαι εἶναι παλαιότεραι, ἀναγόμεναι μᾶλλον εἰς τοὺς ἐσχάτους βυζαντινοὺς χρόνους.

N. B. ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ

*

ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΕΑΣ

Ἐκ τῶν εἰκόνων τῶν καταγραφεισῶν εἰς Κέαν, μόνον αἱ χρονολογημέναι ἀξίζουν νὰ σημειωθοῦν ὡς δείγματα μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς.

Ἡ παλαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου εἰς τὸ τέμπλον τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος εἰς τὴν Χώραν.

Ὁ Ἅγιος εἰκονίζεται ὀρθιος καὶ κατ' ἐνώπιον. Εὐλογεῖ καὶ κρατεῖ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἀνεπτυγμένον πρὸς τὰ ἄνω εἰλητῆριον. Φέρει βαθυπρασίνην μυλῶτην καὶ καστανόχρουν ἱμάτιον. Εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνης ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ, ἐντὸς ὀρθογωνίων πλαισίων, σκηναὶ ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Ἁγίου. Κάτωθεν τοῦ εἰλητῆριου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: *Δέησις Ἀντωνίου Σκορδίλη κ(αί) Μοσκοῦ Χοματιανοῦ*. Ἡ χρονολογία κάτωθεν τῆς ἀποκεφαλίσσεως (1706). Ἀντώνιον Σκορδίλην, ζωγράφον, ἀπαντῶμεν εἰς μίαν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ τέμπλον τῆς Παναγίας Καστριανῆς. Ὁ Χριστὸς εἰκονίζεται ἐνθρονος εἰς τὸν τύπον τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως. Εὐλογεῖ καὶ μὲ τὰς δύο χεῖρας καὶ φορεῖ καστανοκίτρινον σάκκον μὲ μελανοὺς σταυροὺς καὶ κυανόλευκον ὠμοφόριον. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ θρόνου τὰ σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν. Ἐπάνω εἰς τὰ γόνατά του ἀνοικτὸν Εὐαγγέλιον *Δεῦτε πρὸς με...* Ὁ προπλασμός εἰς τὰ γυνὰ μέρη ἔχει χρῶμα φαιὸν καὶ ἡ φωτεινότερα ἐπιδερμὶς ρόδινον μὲ λευκάς, λεπτάς γραμμὰς, αἱ ὁποῖαι τονίζουν τὰ φῶτα. Κάτω ἀριστερὰ ἡ ὑπογραφή τοῦ ζωγράφου καὶ ἡ χρονολογία: *Χεῖρ Ἀντωνίου Ἱερῆως / Σκορδίλη 1708*. Δεξιώτερον: *Δέησις Γιανακοῦ Μαρακάρη*.

68

Τὸν αὐτὸν ζωγράφον εὗρισκομεν καὶ εἰς μίαν Σταύρωσιν εἰς τὸν Ἅγιον Ταξιάρχην, μικρὸν μονόκλιτον, ἐπιπεδόστεγον, μεταβυζαντινὸν ἐκκλησίδιον. Ἐχει διαστάσεις 0,59 x 0,85 μ. καὶ κρέματα εἰς τὸν τοῖχον.

Εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ἐσταυρωμένος μεταξὺ δύο ληστῶν. Ἀριστερὰ κάτω ἡ Παναγία μὲ τρεῖς μυροφόρους, δεξιὰ τρεῖς στρατιῶται καὶ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ σταυροῦ οἱ δύο γνωστοὶ στρατιῶται μὲ τὴν λόγχην καὶ τὸν σπόγγον. Ὅπισθεν ἀρχιτεκτονήματα. Ἀνωθεν τοῦ σταυροῦ ὁ ἥλιος καὶ ἡ «σελήνη». Κάτω δεξιὰ ἡ ἐπιγραφή: *Χεῖρ Ἀντωνίου Ἱερῆως Σκορδίλη καὶ ἀριστερὰ: 1708 Δέησις Παρθενίου ἱερομονάχου*. Ὁ προπλασμός εἶναι καστανόχρουν, σιτόχρουν ἡ φωτισμένη ἐπιδερμὶς καὶ τριγωνικὰ τὰ λευκὰ φῶτα.

Ἀντόνιος (sic) Σκορδίλης εἶναι καὶ ὁ ζωγράφος ποῦ ὑπογράφει *τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπου* εἰς τὸ τέμπλον τοῦ ὁμωνύμου ναοῦ. Ὁ Ἅγιος εἰκονίζεται ἐνθρονος, εὐλογεῖ καὶ κρατεῖ τὸ Εὐαγγέλιον. Φορεῖ χρυσοπράσινον στιχάριον, χρυσέρυθρον φαλδόνιον, ἐπιτραχήλιον καὶ ἐπιγονάτιον. Γύρω σκηναὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν του 1) *ποὺ ἐνταφιάζουν τὸν ἅγιον* 2) *ποὺ χαλίνωσαν τὸν ἅγιον* 3) *ποὺ ἡάτρειρε τὸν δαιμονισμένον* 4) *ποὺ σουβλίζουν τὸν ἅγιον* 5) *ποὺ ἐκάθισαν τὸν ἅγιον στὸ ἄλλογο* 6) *κρίσις τοῦ βασιλέως*. Αἱ διαστάσεις τῆς εἰκόνος 0,565 x 0,775 μ. 1753 Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ *Μιχαλάκη Κάρλου καὶ τῆς συμβίας καὶ τῶν τέκνων. Χεῖρ Ἀντωνίου Σκορδίλη*.

Εἰς τὸν Ἅγιον Ταξιάρχην τῆς Χώρας ἐπανευρίσκουμεν τὸν Ἀντώνιον Σκορδίλην, ζωγράφον τῆς εἰκόνης τοῦ Ταξιάρχου, ἡ ὁποία κρέματα εἰς τὸν τοῖχον. Ὁ Ἀρχάγγελος εἰκονίζεται ὀρθιος, κατ' ἐνώπιον καὶ κρατεῖ εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα ρομφαίαν, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ζυγόν.

Κάτω ἀριστερὰ: *ἁγνὴ Χεῖρ Ἀντωνίου Σκορδίλη*. Δεξιώτερον: *Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς σιβῆας καὶ τὸν τέκνον*.

Γύρω σκηναὶ ἀπὸ τὸ Συναξάρι τοῦ Ἀρχαγγέλου. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀντώνιος Σκορδίλης γνωρίζομεν δύο ζωγράφους (βλ. Δ. Σισιλιάνου, Ἑλληνες Ἀγιογράφοι μετὰ τὴν Ἀλωσιν, Ἀθήναι 1935, σ. 192), τὸν Ἀντώνιον Σκορδίλην Ἀναγνώστην καὶ τὸν Ἀντώνιον ἱερέα Σκορδίλην. Περί τοῦ πρώτου οὐδὲν ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν.

Μὲ τὸν ἱερέα ὅμως Ἀντώνιον Σκορδίλην πρέπει νὰ σχετισθῇ ὁ ἰδικὸς μας Ἀντώνιος ἱερεὺς Σκορδίλης, ὁ ὑπογράφων τὴν εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως Παναγίας τῆς Καστριανῆς καὶ τὴν Σταύρωσιν τοῦ Ταξιάρχου. Τοῦ γνωστοῦ ἱερέως Ἀντωνίου Σκορδίλη κατὰ τὸν Γεώργ. Λαμπάκην (Περιηγήσεις ἡμῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα



Τος. Χώρα : α. Άποψις τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ κάστρου, β. Παρεκκλήσιον Ἁγίας Αἰκατερίνης,
γ. Ὁ τροῦλλος τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης

Ν. ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly

17/10/2023 13:10:23 EEST - 167.114.118.212



Ἱος. Χώρα : α. Τὸ ὄμφαλιον τοῦ παρεκκλησίου τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, β. Ἡ πρόσοψις τῆς Γκρεμιώτισσας, γ. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ἰδίου ναοῦ

Ν. ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ



Ίος. Χώρα : α. Ό εις τό κάστρον ναΐσκος τοῦ Χριστοῦ, β. Ναΐσκος τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου. Λεπτομέρεια εἰκόνης τῆς Ἑλεούσης, γ. Ἡ ἀνατολική πλευρά τοῦ εις τό κάστρον ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου

Ν. ΔΡΑΝΔΑΚΗΣ



Ίος, Χώρα. Ναός Ἁγίου Ἐλευθερίου : α. Ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ, β. Τοιχογραφία